

Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy

Úvod

Závažným úkolem našeho speciálního školství je umožnit vzdělávání i dětem, které byly donedávna od povinné školní docházky osvobozeny. Vzhledem k mezinárodním úmluvám, k nimž se Česká republika připojila, lze předpokládat, že nově připravovaný zákon o vzdělávání již zbavování dětí práva na vzdělání nebude umožňovat, a proto je nezbytné přijmout taková opatření, aby se všechny děti, tedy i děti se závažnými formami zdravotního postižení, mohly systematicky vzdělávat. Vzdělávání těchto žáků je velmi náročné pedagogicky, lidsky, organizačně i z hlediska ekonomických nákladů. Tito žáci však tvoří jen nepatrný zlomek dětské populace a plně si zaslouží, aby jim byla v našem školství věnována odpovídající pozornost.

První krok k otevření cesty ke vzdělávání i pro žáky se závažnými formami postižení byl již učiněn zavedením přípravného stupně pomocné školy, jako školského zařízení, které si klade za úkol umožnit vzdělávání i dětem, které by vzhledem k těžšímu stupni mentální retardace nebyly schopny prospívat ani na nižším stupni pomocné školy, u nichž však jsou patrné určité předpoklady rozvoje rozumových schopností. Práce v přípravném stupni tvoří přípravnou etapu pro zařazení žáka do pomocné školy.

Přípravný stupeň pomocné školy otevřel cestu ke vzdělávání dětem, které v našich podmínkách dosud nikdy do školy nechodily. Jeho dalším velkým přínosem byla skutečnost, že připravil speciální pedagogy na to, že je nutné vzdělávat i žáky se závažným postižením a pedagogové získali možnost ověřit si, že je to možné. Mnozí z nich si osvojili základní metody práce s dětmi s tak těžkým postižením, s jakými se dříve ani nikdy nesetkali. Po ukončení prvního tříletého cyklu přípravného stupně pomocné školy se ukázalo, že ne všechny děti dosáhly té míry rozvoje svých schopností, aby mohly pokračovat ve svém vzdělávání na úrovni pomocné školy. Průzkum ukázal, že přibližně dvě třetiny absolventů přípravného stupně se mohou dále vzdělávat v pomocných školách a zbývající třetina nemá předpoklady ani ke zvládnutí této vzdělávací úrovně. Akutní potřeba zapojení těchto žáků do vhodného způsobu vzdělávání si vyžádala vypracování nového vzdělávacího programu pro žáky s těžkým mentálním postižením.

Rozvíjení rozumových schopností těžce mentálně postižených dětí je velmi těsně spjata s intenzivním rozvíjením a rehabilitací jejich hybnosti, a proto tento vzdělávací program dostal název "rehabilitační třídy pomocné školy", který byl pedagogickou veřejností brzy přijat. Rehabilitační třídy pomocné školy jsou určeny žákům s nezávažnějšími formami mentálního postižení, kteří jsou schopni určitým způsobem reagovat na pedagogické působení. Neměly by být zřizovány pro žáky s poruchami hybnosti, případně více vadami, pokud u těchto žáků není diagnostikováno těžké mentální postižení.

Těžiště práce rehabilitačních tříd spočívá v komplexním speciálně pedagogickém působení na tělesný a psychický rozvoj žáků, spojeném s důsledným respektováním jejich individuálních zvláštností a potřeb. První dva roky experimentálního ověřování počátků práce v rehabilitačních třídách pomocné školy ukázaly, že práce v nich je smysluplná, všem těžce postiženým dětem prospěšná a z pedagogického i humánního hlediska nesmírně významná.

Děkují ředitelům škol a školských úřadů, učitelům, vychovatelům a mnoha dalším pracovníkům, kteří se podíleli na nelehkých prvních krocích konstituování a ověřování rehabilitačních tříd pomocné školy. Všem, kdo dále půjdou v jejich šlépějích přejí mnoho úspěchů v jejich těžké, ale mimořádně záslužné práci.

Iva Švarcová

Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy

č.j. 15 988/2003 - 24

Cíle a prostředky výchovné a vzdělávací práce Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy

Podle Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy se vzdělávají žáci s tak závažným mentálním postižením, které jim znemožňuje vzdělávání na úrovni zvláštní i pomocné školy, ale umožňuje jim, aby si v přizpůsobených podmínkách a za odborného speciálně pedagogického vedení osvojovali některé elementární vědomosti, dovednosti a návyky, které jim umožní získat určitou míru soběstačnosti, najít vhodnou míru komunikace j jejich okolím a budou napomáhat rozvoji jejich motoriky. Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy umožňuje žákům s těžkým mentálním postižením, případně žákům s více vadami uplatnit jejich ústavou garantované právo na vzdělání a realizovat jejich rozvojový tělesný i duševní potenciál.

Velkým problémem, komplikujícím vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením, je nízká míra rozvinutosti jejich psychických funkcí, zejména pozornosti, paměti, ale i volných vlastností potřebných k systematickému osvojování učiva. Tyto funkce je u nich zapotřebí postupně probouzet, i když míra úspěšnosti této činnosti bude u jednotlivých žáků individuálně odlišná. Nelze předpokládat, že si všichni žáci rehabilitačních tříd osvojí veškeré učivo, uvedené ve vzdělávacím programu. Pro některé žáky bude tento program sloužit pouze jako inspirace při zpracovávání individuálních vzdělávacích programů, korespondujících s úrovní jejich schopností.

U většiny žáků zařazených do Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy již nelze reálně počítat se zvládnutím trivია. Lze u nich rozvíjet komunikační dovednosti, které jim umožní navázat kontakt s jejich okolím, rozvíjet jejich pohyblivost tak, aby dosáhli co nejvyšší míru pohybové samostatnosti a naučit je základům sebeobsluhy, která jim umožní určitou míru soběstačnosti. Každá dovednost, kterou si žáci osvojí, se projeví ve zlepšení kvality celého jejich dalšího života.

Prostředkem vzdělávání v Rehabilitačním vzdělávacím programu pomocné školy není psané slovo a v některých případech ani mluvená řeč. Učitelé budou pracují s různými formami alternativní a augmentativní komunikace hledají cesty, jak pro každého ze žáků najít vhodnou formu dorozumění s jeho okolím.

Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy využívá kompenzační pomůcky analogické pomůckám používaným ve školách pro žáky s tělesným, případně smyslovým postižením. I učební pomůcky se přizpůsobují schopnostem a možnostem jednotlivých žáků a jsou pro ně často vytvářeny individuálně „na míru“. Naši speciální pedagogové v této oblasti vynikají mimořádnou tvořivostí a mnoho vhodných pomůcek pro své žáky již vytvořili.

Závažným úkolem vzdělávání v Rehabilitačním vzdělávacím programu pomocné školy je kultivace osobnosti žáků, působení na jejich chování tak, aby soužití s nimi nekladlo mimořádné nároky na jejich okolí, rozvíjení jejich estetického cítění a vyhledávání a rozvíjení jejich zájmů, zejména v oblasti hudebnosti, výtvarných schopností a jednoduchých pracovních dovedností.

Organizace vzdělávání

Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy je uplatňován pro:

- skupinu nejméně čtyř žáků v podobě zřízení **rehabilitační třídy pomocné školy**
- jednotlivého individuálně integrovaného žáka s těžkým mentálním postižením v podobě zakomponování do **individuálního výchovně vzdělávacího programu**
- pro žáka s hlubokým mentálním postižením osvobozeného od povinnosti docházet do školy či povinné školní docházky, kterému je odbor školství příslušného krajského úřadu státní správy povinen zajistit po dobu věku školní docházky optimální formu vzdělávání, jsou využity **vhodné prvky v rámci individuálního výchovně vzdělávacího programu.**

V Rehabilitačním vzdělávacím programu pomocné školy **plní žák povinou školní docházku.**

Školní docházka žáka, zařazeného do Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy, je desetiletá, stejně jako docházka do pomocné školy. Vnitřní členění rehabilitační třídy nevychází z věkových charakteristik žáků, ale z úrovně jejich individuálních schopností a potřeb. Rehabilitační třídy se vnitřně člení na dva stupně (první stupeň a druhý stupeň), analogicky jako základní školy, s tím rozdílem, že oba stupně jsou pětileté.

Do Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy jsou zařazováni žáci, kteří absolvovali přípravný stupeň pomocné školy a po jeho ukončení nejsou schopni pokračovat

ve školní docházce do pomocné školy i žáci, u nichž od samého počátku školní docházky je zřejmé, že s velkou pravděpodobností nebudou vzhledem k závažnosti svého mentálního postižení schopni zvládat vzdělávací program pomocné školy.

Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy je alternativním vzdělávacím programem pomocné školy, určeným žákům s těžkým mentálním postižením. Se standardním Vzdělávacím programem pomocné školy je plně prostupný, takže v případě akcelerace vývoje rozumových schopností žáka v kterékoliv etapě jeho povinné školní docházky, je možné a vhodné provést jeho převedení do odpovídajícího stupně pomocné školy.

Těžší zdravotní postižení žáků v rehabilitační třídě pomocné školy vyžaduje i odlišné organizační uspořádání režimu dne. Při stanovení vhodného modelu školy je doporučeno využít nejen příslušných ustanovení **vyhlášky MŠMT ČR č. 127/1997 Sb., o speciálních školách, ale i Metodického pokynu MŠMT ČR k postupu při úpravě vzdělávacího procesu škol a školských zařízení č.j. 18 276/98-20**, zveřejněného ve Věstníku MŠMT č. 6/1998.

Charakteristické pro rehabilitační třídu pomocné školy je **individualizované vyučování**. Pro každého žáka je nezbytné stanovit **individuální výchovně vzdělávací program** ve smyslu §4 odst. 9 již výše citované vyhlášky č. 127/1997 Sb. Na vypracování i realizaci tohoto programu participují odborní pracovníci speciálně pedagogického centra, tým pedagogických pracovníků z rehabilitační třídy pomocné školy a rodiče či zákonní zástupci žáka. Rodiče, s důrazem na zapojení otců dětí, cíleně spolupracují při kontinuální domácí přípravě žáka včetně koordinace nezbytných doplňkových činností z oblasti ucelené rehabilitace.

K úspěšnému průběhu vyučování v rehabilitační třídě pomocné školy přispívá její vhodné prostorové vybavení. Kromě učebny by měla rehabilitační třída mít k dispozici ještě jednu třídu nebo jinou místnost, jíž by bylo možno využívat k individuální práci se žáky, ke cvičení, k relaxaci a odpočinku. Rehabilitační třída by měla být vybavena vhodným zařízením, nábytkem a kompenzačními pomůckami potřebnými k rozvíjení hybnosti žáků. Ve **výukové části rehabilitační třídy** slouží nezbytné ortopedické vertikalizační lavice, v **odpočinkové části** relaxační stavebnice.

Personální zabezpečení

Náročnost speciálně pedagogického působení i zajištění bezpečnosti žáků vzhledem k tíži

jejich zdravotního postižení kladou vysoké nároky na množství personálu pomocné školy včetně jeho kvalifikačních předpokladů.

Základní pedagogická sestava pracovníků v rehabilitační třídě pomocné školy využívá ustanovení § 4 odst. 5 vyhlášky MŠMT ČR č. 127/1997 Sb., o speciálních školách a speciálních mateřských školách, umožňující souběh dvou pedagogů (učitele a vychovatele) ve třídě. Učitel se speciálně pedagogickou kvalifikací řídí výchovně vzdělávací proces, s jehož realizací pomáhá pod jeho supervizí vychovatel. Činnost těchto pedagogů může být účelně doplněna pracovníkem **civilní služby**. Podmínky využití civilní služby určuje **Metodický pokyn k zabezpečení výkonu civilní služby ve školách a školských zařízeních č.j. 23 318/99-24**, zveřejněný ve Věstníku MŠMT ČR č. 9/1999.

Náročnost speciálně pedagogické práce s žáky v rehabilitační třídě pomocné školy vyžaduje nebývale vysoké požadavky na odbornost i osobnost všech týmově zaangażovaných pracovníků. V rámci nezbytného zvyšování **kvalifikace pedagogických pracovníků** je doporučeno spolupracovat s katedrou speciální pedagogiky PFMU v Brně, kde je v současnosti bakalářské studium speciální pedagogiky – obor somatopedie rozšiřováno o novou pedagogickou disciplínu „motopedagogika“, zabývající se výchovou pohybem.

Učební plán

Rehabilitačního vzdělávacího programu pomocné školy

Předmět	Počet hodin týdně	Počet hodin ročně
Rozumová výchova	5	165
Smyslová výchova	4	132
Pracovní a výtvarná výchova	3	99
Hudební a pohybová výchova	3	99
Rehabilitační tělesná výchova	5	165

Poznámky:

Hodinové dotace jednotlivých předmětů je možno upravit podle potřeb žáků.

Každou hodinu je možno rozdělit na 2 i více jednotek, mezi nimiž bude přestávka.

Jednotlivé vyučovací předměty je možno spojovat, je možno vyučovat v blocích.

Hodnocení žáků v Rehabilitačním vzdělávacím programu pomocné školy

Proces hodnocení a klasifikace, daný v ČR tradiční škálou 1 – 5 s číselným nebo slovním vyjádřením, je v Rehabilitačním vzdělávacím programu nahrazen komplexním popisem zlepšení žáka za dané pololetí školního roku. Hodnocení je s akcentem na jeho kladnou složku stylizováno formou slovní zprávy, prezentované na tiskopisech SEVT – Vysvědčení pro 1. – 4. stupeň pomocné školy či alternativních formulářích pro širší slovní hodnocení.

Slovní hodnocení prospěchu žáka převážně pochvalou a povzbuzením může být doplněno využitím všech dostupných prostředků, které budou žákům srozumitelné: obrázků, razítek, případně i drobného „hmotného“ ocenění – bonbón, ovoce apod. tak, aby byli pozitivně motivováni k další činnosti.

Při hodnocení a klasifikaci se doporučuje využívat **Metodického pokynu k hodnocení žáků pomocné školy č.j. 24 035/97-22.**

Spolupráce školy s rodinou

Vzájemná spolupráce školy s rodiči žáků je jedním z nezbytných předpokladů vzdělávání žáků s těžkým mentálním postižením. Docházka těchto žáků do školy je spojena s řadou technických a organizačních problémů, vyplývajících zejména z nedořešeností otázky dopravy žáků s těžkým postižením a poruchami hybnosti do školy. V mnoha případech není v silách rodičů bez pomoci školy či dalších institucí dopravu svého dítěte do školy zajistit.

Chce-li mít učitel úspěchy v práci se svými žáky, musí se naučit komunikovat i s jejich rodiči. Konzultovat s nimi možnosti, jak lze na děti působit, seznamovat je se zákonitostmi a metodickými postupy jejich učení a posilovat jejich sebedůvěru a přesvědčení, že práce s dětmi přinese pozitivní výsledky. Některé školy provádějí i instruktáže a zácvik rodičů fyzioterapeutem a speciálním pedagogem v oblasti polohování a stimulace dítěte přímo v průběhu činnosti ve škole.

Rodiče těžce postižených žáků bývají obvykle citliví, snadno zranitelní a těžko snášejí, když se k nim učitel chová autoritativně a dává jim najevo svoji nadřazenost

odborníka. Je pro ně nepříjemné, slyší-li často stížnosti nebo dokonce výčitky, týkající se chování jejich dítěte. Aby se vzájemné vztahy mezi rodiči a pedagogy vyvíjely k prospěch žáků, měli by učitelé respektovat skutečnost, že rodiče tráví se svými dětmi největší množství času, znají je nejlépe a nejdůvěrněji, i když vzhledem ke vzájemným citovým vztahům k nim často bývají nekritičtí.

Naproti tomu rodiče by měli být přesvědčeni, že učitel je jejich partner, který má zájem o rozvoj jejich dítěte, a že se mohou na něj s důvěrou obracet při všech výchovných a vzdělávacích problémech. Zároveň by však rodiče měli respektovat, že jejich dítě plní v rehabilitačních třídách povinnou školní docházku a z vyučování je uvolňovat jen ze skutečně závažných důvodů.

Učební osnovy rehabilitačních tříd pomocné školy

SMYSLOVÁ VÝCHOVA

Smyslová výchova je zaměřena na rozvíjení psychických funkcí prostřednictvím smyslového vnímání, především na cílevědomé vytváření vztahů smyslového vnímání, myšlení a řeči. Smyslovou výchovou rozvíjíme jednotlivé smyslové analyzátoři a jejich funkce, které jsou podmínkou správného vnímání (analyticko -syntetické činnosti), koncentrace pozornosti, prostorové, směrové a časové orientace a základem pro vytváření představ a pojmů.

Ve smyslové výchově by si žáci měli systematicky a opakovaně procvičovat zrakové, sluchové, čichové a chuťové vnímání, hmat, vizuomotoriku a prostorovou orientaci, a to vždy na konkrétním názorném materiálu a v konkrétních situacích.

Smyslovou výchovou zdokonalujeme i úroveň motoriky, rozvíjíme schopnost komunikace a verbálního vyjadřování.

Smyslová výchova prolíná všemi předměty, pro jejichž úspěšné zvládnání zároveň vytváří předpoklady.

Obsah učiva:

ROZVÍJENÍ ZRAKOVÉHO VNÍMÁNÍ

Zjištění organických předpokladů, podle potřeby iniciovat odborné vyšetření zraku

Rozeznávání světla a tmy.

Vnímání prostoru binokulárně (oběma očima), monokulárně (jedním okem).

Rozvoj zrakové percepce - stimulace očního kontaktu, cvičení očních pohybů - sledování pohybujícího se předmětu a osob v blízkém okolí.

Cvičení zrakového soustředění na lesklé a barevné předměty.

Nasvětlování předmětů – fixace zraku.

Sebezpozorování v zrcadle, identifikace s fotografií.

Uchopování viděných předmětů a manipulace s nimi.

Skládání předmětů vedle sebe, na sebe, do krabice.

Vnímání velikosti, tvaru a polohy předmětů.

Řazení předmětů podle velikosti, rozlišování pojmů malý - velký, dlouhý - krátký.

Poznávání ostatních dětí ve třídě.

Rozlišování: stojí, sedí, leží.

Rozlišování tvarů zrakem: kulatý, hranatý.

Poznávání a třídění předmětů, diferenciační cvičení.

Poznávání a třídění dvou zřetelně odlišných předmětů (panenka, autíčko).

Třídění materiálu - dvě výrazně odlišné komponenty.

Třídění předmětů - tři komponenty nejprve velké a výrazně odlišné, postupně menší a méně odlišné (kaštany, žaludy, šípky, hrách, fazole...).

Rozlišování plošných tvarů (kolečko, čtverec, trojúhelník).

Třídění obrázků podle obsahu: květiny, ovoce, zvířata...

Upevňování vizuomotorické koordinace. Napodobování různých pohybů předváděných učitelem.

Cvičení směrové orientace: nahoru - dolů, dopředu - dozadu, vlevo - vpravo, na začátku - na konci.

Skládání celků z části (stavebnice).

Poznávání změn a rozdílů na skutečných předmětech i na obrázcích.

Třídění barev (vyhledávání předmětů stejných barev).

Řazení barevných kostek, střídání barev.

Rozlišování dvou základních výrazně odlišných barev.

Postupné poznávání všech základních barev a jejich pojmenování.

Třídění předmětů podle barev.

ROZVÍJENÍ SLUCHOVÉHO VNÍMÁNÍ

Zjištění organických předpokladů , v případě potřeby iniciovat odborné vyšetření sluchu.

Rozvoj sluchové percepce - otáčení se za zvukem s využitím zraku, později s jeho vyloučením.

Nácvik sluchového soustředění na zvuky - ozvučenou hračku, chrastítka, cinkání lžice o talíř, bubínek, zpěv, hudbu.

Nácvik sluchového soustředění na zvuky související s denním životem .

Reagování na vlastní jméno, na oslovení, na zavolání.

Poznávání a rozlišování zvuků s využitím zrakové podpory (zvonek, bubínek, mačkání papíru, klíče). Určování původu a směru zvuku.

Sluchová cvičení bez využití zraku (zvonek, telefon, cinkání lžičky v hrnečku, tleskání, klepání, pískání).

Napodobování různých zvuků.

Poznávání hudebních nástrojů podle zvuku.

Experimentování s jednoduchými hudebními nástroji.

Poznávání spolužáků a učitelů podle hlasu.

Rozlišování a určování původu, směru, délky a intenzity zvuku (tichý - hlasitý, zblízka - zdaleka, krátký - dlouhý).

Rozlišování zvuků na ulici (auto, tramvaj, sanitka).

Rozlišování zvuků v přírodě (zpěv ptáků, šumění větru, zvuk tekoucí vody).

Sluchově motorická cvičení, cvičení a hry, v nichž se uplatňuje spojení zvuků s pohybem.

Rozvíjení smyslu pro rytmus, rytmická cvičení.

Poslouchání hudby.

Snaha o koncentraci pozornosti při poslechu.

Poznávání hlasů zvířat a dalších zvuků z magnetofonového pásku.

ROZVÍJENÍ HMATOVÉHO VNÍMÁNÍ

Rozvíjení hmatové percepce - dotyková terapie, stimulace konečků prstů, masáže prstů a dlaně.

Rozvíjení hmatového vnímání manipulací s předměty.

Nácvik úchopu předmětů různé velikosti.

Výcvik hmatového vnímání, rozlišování předmětů dle velikosti, tvaru a povrchové úpravy.

Rozlišování vlastností předmětů: teplé - studené, měkké - tvrdé, suché - mokré, hladké - drsné, ostré - tupé, kulaté - hranaté, těžké - lehké.

Hry s vodou (teplá, studená). Hry ve vodě (nabírání, přelévání).

Hry s bublinkami (chytání, vytváření pěny).

Poznávání předmětů hmatem s využitím a bez využití zraku.

Třídění předmětů podle tvaru a velikosti.

Třídění přírodnin (sypké, oblé).

Hlazení jemných látek (samet, plyš, kožešina), navozování příjemných pocitů.

PROSTOROVÁ A SMĚROVÁ ORIENTACE

Orientace ve třídě: okna, dveře, stolek, lavice..

Orientace ve škole: šatna, chodba, třída, umývárna, WC.....

Orientace v prostoru: nahoře, dole, vpředu, vzadu...

Směrová orientace, řazení předmětů zleva doprava.

Nad - pod : na začátku, na konci....

Na - ve - do: na stole, do stolu, ve stole, na skříni, ve skříni, do skříně....

Vpravo - vlevo, pravá a levá ruka.

Plnění jednoduchých příkazů: dej míč na stůl, pod stůl, polož panenku na židli, do vaničky, do kočárku apod.

Orientace v nejbližším okolí školy.

ROZVÍJENÍ ČICHOVÉHO A CHUŤOVÉHO VNÍMÁNÍ

Rozvoj čichové percepce - nádech nosem, výdech ústy, foukání.

Poznávání předmětů podle vůně.

Rozvoj chuťové percepce - správné kousání a polykání potravy.

Rozlišování chutí ovoce, potravin, nápojů.

Rozlišování a určování jednotlivých chuťových vlastností: sladký, hořký, slaný, kyselý, chutný, nechutný (dobrý - nedobý).

Cvičení sání, sání brčkem z umělé hmoty.

Lízání medu, čokolády, lízátko.

Výcvik ochranné čichové funkce - poznávat nebezpečné látky, zkažené potraviny apod.

Rozlišování příjemných a nepříjemných vůní a pachů.

ROZUMOVÁ VÝCHOVA

Rozumová výchova se v rehabilitačních třídách pomocné školy skládá z několika vzájemně neoddělitelných složek z rozvíjení poznávacích schopností a komunikačních dovedností, logického myšlení, pozornosti a paměti, vytváření početních představ a rozvíjení grafických dovedností. Tyto součásti rozumové výchovy mohou u některých žáků vyústit v osvojení základů čtení (případně sociálního čtení), základů psaní (zpravidla tzv. genetického psaní) a v osvojení základů orientace v kvantitativních vztazích.

Cílem rozumové výchovy v rehabilitačních třídách je rozvinutí rozumových schopností žáků na optimální možnou úroveň, jíž by tito žáci nemohli dosáhnout, kdyby jim nebyla poskytnuta odborná speciálně pedagogická péče.

V rehabilitačních třídách již nelze předpokládat osvojení trivia, ale je možno dovést žáky k takové úrovni sociálních, komunikačních a dalších dovedností, které jim umožní určitou míru orientace v okolním prostředí, komunikace s ostatními lidmi a soběstačnosti a nezávislosti na péči dalších osob v nejzákladnějších každodenních činnostech.

Obsah učiva:

ROZVÍJENÍ POZNÁVACÍCH SCHOPNOSTÍ

Uvědomování si vlastní osoby.

Ukazování částí obličeje, těla, jejich pojmenování (u zrcadla s vedením ruky).

Reakce na vlastní jméno, znalost jména.

Reakce na oslovení.

Seznámení s prostředím třídy, orientace ve třídě.

Seznámení s budovou školy, orientace ve škole.

Znalost jmen spolužáků a učitelů.
 Seznámení se školními pomůckami.
 Poznávání předmětů denní potřeby.
 Členové rodiny, maminka, tatínek, sourozenci.
 Členové širší rodiny.
 Vztahy mezi lidmi: koho mám rád, kdo mne má rád...
 Vztahy mezi spolužáky, budeme si pomáhat.
 Rozlišení : chlapani - děvčata, pán - paní...
 Poznávání zvířat a jejich mláďat.
 Poznávání různých předmětů na obrázcích, modelech i ve skutečnosti.
 Poznávání a rozlišování piktogramů.
 Poznávání jednoduchých (tiskacích) písmen.
 Sociální čtení: poznávání zboží podle obalu
     poznávání běžně užívaných symbolů (WC, umývárna)
     poznávání dopravních symbolů.

ROZVÍJENÍ KOMUNIKAČNÍCH DOVEDNOSTÍ

Vytváření pocitu bezpečí a jistoty.
 Překonávání strachu z okolí, rychlejších pohybů, hlasitých projevů ostatních dětí.
 Odstraňování projevů sebepoškozování, snaha o zapojení do dění ve třídě, vytváření kladných emočních situací.
 Reakce na hlas dospělé osoby a jeho intonaci, na přítomnost dalších osob.
 Vyjádření souhlasu či nesouhlasu - gesty, verbálně.
 Reakce na vlastní jméno, znalost jména, jmen ostatních dětí.
 Reakce na jednoduché pokyny a pobídky - dej , ukaž , sedni si.
 Pochopení a používání pojmů já - ty, můj - tvůj, mně - tobě.
 Sdělení přání, potřeby.
 Nácvič pozdravu - verbálně, gesty.
 Poděkování - verbálně, gesty.
 Chování u stolu.
 U žáků se závažnými komunikačními problémy využití metod alternativní komunikace.
 Pokud žáci nejsou schopni ani komunikace pomocí piktogramů hledat další cesty

dorozumění např. pomocí komunikačních tabulek vytvořených žákům "na míru".

ŘEČOVÁ VÝCHOVA

Zjištění organických předpokladů (rozštěpy apod.), podle potřeby iniciovat odborné vyšetření.

Zjištění úrovně řeči a porozumění řeči (aktivní a pasivní slovní zásoby).

Cviky rtů a jazyka.

Cvičení mluvidel před zrcadlem.

Nácvik správného dýchání: nádech nosem, výdech ústy.

Masáž a stimulace mluvidel, cvičení mluvidel - vysunování a zasunování jazyka, zavírání a otvírání úst, polykání.

Foukání, sfukování pířka, papírku, foukání bublin – bublifuk.

Napodobování hlasů zvířat (mé, bú, bé, haf, mňau..).

Napodobování zvuků (auto, traktor, bác, bum...).

Nácvik hlásek podle potřeby.

Ovládání síly hlasu.

Individuální práce s logopedickým sešitem.

Obohacování slovní zásoby a nácvik nových slov.

Snaha o soustředěné naslouchání a porozumění slovům a jednoduchým větám,

komentování dějové posloupnosti, seznamování se vztahy jevů a věcí.

Motivace k slovnímu projevu, snaha o pochopení významu 2-3 slovných vět.

Podpora mluvního projevu, vedení spontánních a jednoduchých tématických rozhovorů.

Nácvik jednoduchých říkanek a básniček.

V případě potřeby využívání alternativních forem komunikace.

ROZVÍJENÍ LOGICKÉHO MYŠLENÍ A PAMĚTI

Odpoutávání od stereotypních činností, ulpívavého myšlení.

Snaha o koncentraci pozornosti.

Manipulační činnost doprovázená pojmenováním, komentářem.

Vytváření asociací (slovo = osoba, věc, činnost).

Osvojování základních časových vztahů (teď, předtím, potom, dnes, včera, zítra).

Orientace v čase (ráno, v poledne, večer, v noci ; snídaně, oběd, večeře).

Zobecňování (jablko, hruška = ovoce).

Konkretizace (ovoce = jablko, hruška).

Abstrakce: barva, počet, odvozování první hlásky ve slově.

Negace: je - není, bylo - nebylo, chci - nechci, mám - nechci.

Příčinné souvislosti: proč ?

Rozlišování velikostí, tvarů, dvojic obrázků, skládání dějových obrázků.

Orientace na řádce, na stránce, nácvik pohybu po řádce zleva doprava.

Nácvik čtení globální metodou.

Čtení samohlásek, souhlásek, spojování do slabik, případně do krátkých slov.

Osvojování piktogramů.

Psaní tiskacích písmen (vlastní jméno).

Rozvíjení paměti, zapamatování a opakování slov, říkanek, básniček.

Reprodukce krátkého textu, vyprávění (co jsme viděli, co jsme dělali, co jsme měli k obědu).

Zapamatování 2-3 slov, hra na obchod.

Cvičení pozornosti.

Koncentrace pozornosti na určitou činnost (zpočátku v rozsahu několika vteřin či minut).

Motivace k soustředěné činnosti skupinové či individuální.

Pozorné sledování krátkého vyprávění, poslech hudby, pozorné sledování televize, videa.

Rozvíjení volných vlastností, zejména vytrvalosti.

Vytváření a chápání kvantitativních vztahů (všechno, nic, mnoho, málo).

Vytvářet představy počtu - hmatem, zrakem, verbálně.

Posloupnost čísel, jejich porovnávání, přiřazování číslic.

Pokus o psaní číslic.

ROZVÍJENÍ GRAFICKÝCH SCHOPNOSTÍ

Cvičení jemné motoriky: cvičení paže, lokte, zápěstí.

Cvičení dlaní a prstů obou rukou, tvoření špetky.

Uchopení předmětů do celé ruky, do špetky, do dvou prstů.

Čmárání: prstem do písku, do krupce, do rýže.

Spontánní malba – prstem, houbou, úchop tužky a štětce, voskovkami, pastelkami, fixem, tužkou.

Horní a dolní oblouk oběma směry.

Svislé čáry shora dolů.

Svislé čáry zdola nahoru.

Odstředivé čáry: sluníčko, dostředivé čáry.

Vlnovka.

Šikmé čáry shora dolů.

Šikmé čáry zdola nahoru.

Smyčka nahoru, smyčka dolů.

Pojem písmeno, první písmeno jména.

Pokus o psaní hůlkovým písmem (I,O,V,A).

Rovnění písmen do řádků (písmena z plastické hmoty, z látky, z perníku).

Tvarové prvky písmen tiskací abecedy.

PRACOVNÍ A VÝTVARNÁ VÝCHOVA

Úkolem pracovní výchovy je rozvíjet jemnou motoriku žáků, zvyšovat jejich samostatnost, soběstačnost a nezávislost. Pracovní výchova se v rehabilitační třídě skládá ze tří vzájemně propojených složek: z nácviku sebeobsluhy a péče o vlastní osobu, výchovy k péči o okolní prostředí a vytváření pracovních dovedností a návyků.

Ve výtvarné výchově se rozvíjejí tvořivé schopnosti a dovednosti žáků při využívání různých technik výtvarných činností a při práci s různými materiály.

Obsah učiva:

SEBEOBSLUHA

Nácvik svlékání a oblékání oděvu.

Odkládání oděvů na věšák a obuvi na určené místo.

Nácvik obouvání a přezouvání.

Šněrování bot a pokus o vázání tkaniček na velkém modelu.

Šněrování bot, pokus o vázání tkaniček.

Oblékání a svlékání tepláků.

Oblékání a svlékání svetru.

Oblékání a svlékání čepice, šály, rukavic.

Rozepínání a zapínání knoflíků na velkém modelu.

Rozepínání a zapínání knoflíků.

Rozepínání zipů.

Oblékání a svlékání ponožek.

Udržování pořádku v osobních věcech.

HYGIENICKÉ NÁVYKY

Osobní hygiena - mytí rukou, používání mýdla, ručníku.

Používání kapesníku.

Nácvik používání nočníku, WC.

Čistění zubů.

Česání vlasů.

Spolupráce při hygieně.

Přepírání na panenku, mytí hraček.

STOLOVÁNÍ

Nacvičování správného žvýkání a kousání potravy.

Pití slámkou, pití z hrnečku.

Vnímání přijímání potravy a vylučování.

Nácvik správného sezení u jídla.

Používání lžíce.

Používání příboru, ubrousku.

Osvojování správného stolování a samostatnosti při jídle.

Spolupráce při přípravě svačiny.

Prostírání stolu.

Úklid stolu po jídle.

PÉČE O OKOLNÍ PROSTŘEDÍ

Úklid ve třídě.

Utírání prachu.

Utírání tabule.

Nácvik zametání.

Péče o pokojové květiny, zalévání květin.

Výzdoba třídy na Vánoce, Velikonoce a další svátky.

Práce na školním pozemku: setí ředkvičky, setí hrachu.

Hrabání posekané trávy.

Sklízení ovoce a zeleniny.

Další činnosti podle úrovně pohybových a rozumových schopností.

PRÁCE S RŮZNÝMI DRUHY MATERIÁLU

Práce s pískem, kostkami, stavebnicemi

Práce s pískem na pískovišti:

Stavění bábovek, kopců, cest, tunelů, přemísťování písku.

Vybírání kamínků z písku.

Upravování pískové plochy rukama, lopatkou, hráběmi, prkýnkem.

Práce se stavebnicí.

Postav co chceš a umíš.

Dům ze dvou kostek, most ze tří kostek, komín.

Řazení molitanových kostek ve vodorovném a svislém směru.

Ukládání kostek do krabic.

Práce s dřevěnou stavebnicí.

Práce s hříbkovou a kroužkovou stavebnicí.

Využití mozaikové a magnetické stavebnice.

Modelování

Zpracování modelovací hmoty oběma rukama.

Trhání modelovací hmoty na malé kousky a rovnání na plochu.

Tvarování kuliček různých velikostí v dlaních.

Vykrajování "cukroví" z placky rozválené válečkem.

Tvoření válečků z modelovací hmoty (hadi, prstýnky, kroužky apod.).

Práce s různými plastickými materiály.

Práce s barvami

Hra s prstovými barvami – roztírání dlaní, otisk ruky, prstu.

Hra s temperovou barvou - roztírání houbou, štětcem.

Zapouštění barvy do klovatiny.

Otisk dřevěného nebo bramborového tiskátka.

Muzikomalba – hra s barvou na velkém formátu papíru při hudbě.

Kresba voskovými pastely, pastelkami, uhlem, rudkou , křídou.

Tematická malba, kresba.

Práce s papírem

Mačkání jemného materiálu na kuličky.

Hry s papírovými kuličkami (házení a ukládání do různých nádob).

Trhání papíru na malé kousky, sbírání, rovnání do misek, kelímků, krabiček.

Lepení papíru na vymezenou plochu.

Navlékání natrhaného papíru na špejli.

Trhání papíru na tenké proužky, stříhání.

Řetěz na stromeček, přehýbání papíru, lepení natrhaných proužků.

Rolování papíru.

Práce s textilními materiály

Navíjení vlny na cívku, do klubka.

Navíjení provázku na cívku.

Navlékání korálů na šňůrku.

Překládání a stříhání látky.

Nalepování látky.

Koláž.

Šití jehlou s tupým hrotem.

Stehy na cvičné desce.

Práce s přírodními materiály

Sbírání kaštanů, žaludů, jejich třídění, ukládání.

Sbírání přírodnin a jejich ukládání.

Figurky z přírodnin (s pomocí učitele).

Trhání listů podle žilek, namáčení, obtiskování.

Lisování listů, lepení do podzimních motivů.

Navlékání listů.

Navlékání jeřabin.

Třídění semen fazole, čočky, kukuřice a ukládání do sáčků.

Další činnosti podle zručnosti žáků a dostupnosti zdrojů.

HUDEBNÍ A POHYBOVÁ VÝCHOVA

Hudební a pohybová výchova v rehabilitačních třídách pomocné školy plní několik funkcí. Rozvíjí muzikálnost žáků, jejich rytmické a intonační schopnosti, pohybovou kulturu a napomáhá rozvoji jejich řeči. Plní i funkce psychoterapeutické, pomáhá žákům k odreagování napětí, k překonávání únavy a zlepšování nálady a podílí se na koncentraci jejich pozornosti.

Jako většině lidí i žákům rehabilitačních tříd přináší hudba radost a jejich záliby v hudbě je možno výchovně využívat.

Obsah učiva:

SLUCHOVÁ, DECHOVÁ A HLASOVÁ CVIČENÍ

Rozlišování zvuků hudebních nástrojů.

Pravidelné dýchání, správné držení těla při dýchání.

Nácvik správné výslovnosti textů písní a říkadel.

Rytmizace říkadel.

Zpěv jednoduchých písní pokud možno s doprovodem hudebního nástroje.

Ranní chvílky při kytáře.

RYTMICKÁ CVIČENÍ

Hra na jednoduché nástroje (bubínek, triangel, hůlky)
 a na další dostupné předměty (vařečky, misky, pokličky apod.).
 Hra na tělo (tleskání, dupání).

HUDEBNĚ POHYBOVÁ CVIČENÍ

Pohybové hry s říkadly a dětskými popěvkami.
 Pohyb podle rytmických doprovodů.
 Hudebně pohybové činnosti - tanečky, jednoduchá rytmická cvičení.

POSLECH HUDBY

Soustředěný poslech spojený s vnímáním rytmu a melodie.
 Poslech krátkých skladeb různého charakteru.
 Poslech relaxační hudby.

REHABILITAČNÍ TĚLESNÁ VÝCHOVA

Úkolem rehabilitační tělesné výchovy v rehabilitačních třídách pomocné školy je prostřednictvím pohybových aktivit přispívat ke zmírnění důsledků mentální retardace žáků. Pojetí zdravotní (rehabilitační) tělesné výchovy je zaměřeno na rozvíjení aktivní hybnosti dětí s těžkým mentálním postižením, správné držení těla, zvládnutí základních pohybových dovedností, na rozvíjení a posilování pohybové výkonnosti a zvyšování tělesné zdatnosti.

Rozvíjení hybnosti těžce mentálně postižených žáků, která je vzhledem k závažnosti mentální retardace výrazně omezená, jde ruku v ruce s rozvíjením jejich rozumových schopností .

Rehabilitační pohybovou výchovu by v rehabilitačních třídách pomocné školy měl vést pokud možno pedagogický pracovník (speciální pedagog) s rehabilitačním zaměřením.

Ke zvýšení účinnosti tělesné výchovy na fyzický a mentální rozvoj žáků je vhodné podle podmínek školy využívat i přírodní prostředí. Tělovýchovné chvílky je třeba zařazovat i do vyučovacích hodin a do přestávek v průběhu celé doby pobytu žáka ve škole.

Zaměření rehabilitační tělesné výchovy musí odpovídat fyzickým i psychickým

možnostem jednotlivých žáků, jejich zdravotnímu stavu a specifické jejich postižení.

Obsah učiva:

ROZVÍJENÍ HYBNOSTI

Ležení a otáčení se na vhodné podložce (např. na žíněnce, vodním lůžku).

Polohování s oporou. Zvedání hlavy s výdrží. Otáčení hlavy.

Uvolňování končetin, cviky na podložce, přetáčení trupu.

Lezení a plazení daným směrem, volně v prostoru, mezi překážkami.

Stimulace pohybu v prostoru a změny polohy.

Nácvik vertikalizace, případně s využitím kompenzačních pomůcek.

Procvičování sezení na židli, samostatného stoje, správného držení těla.

Chůze za ruku, kolem nábytku s jeho oporou, nácvik několika samostatných kroků.

Nácvik chůze po nakloněné rovině.

Chůze po schodech a ze schodů s vedením za obě ruce.

Procvičování koordinace pohybů, běh na krátké vzdálenosti, střídání s chůzí, poskoky, skoky
snožmo, stoj na jedné noze, chůze po čáře, po lavičce, seskoky.

Pohybové hry.

Úkony zaměřené na stimulaci jednotlivých svalových skupin. Úchop a manipulace
s předměty, pohyb s kinetickými a ozvučenými hračkami.

Pohybové činnosti v rytmu hudby.

Hry s míči – kutálení, kopání do míče, hod na cíl, hod horním obloukem, chytání míče.

Činnosti zaměřené na uvolnění a zklidnění organismu, masáže, relaxace, jógové cviky.

ROZVÍJENÍ JEMNÉ MOTORIKY

Uvolňování horních končetin metodou masáží a hlazení.

Procvičování ramenního a loketního kloubu, zápěstí, záprstí pomocí uvolňovacích cviků.

Rozvoj cíleného pohybu rukou, prstů, úchop, nácvik různých druhů úchopu.

Odstraňování mimovolných pohybů koncentrací pozornosti.

Tvoření špetky, přebírání, trhání, úchop drobných předmětů.

Manipulace s předměty, vkládání, navlékání, stavebnice, puzzle, kostky, mozaiky, míčky.

Práce s modelovacími hmotami.

REHABILITAČNÍ CVIČENÍ

(dle doporučení a pod supervizí odborného lékaře)

Cvičení dle Bobatha, cvičení orofaciální oblasti.

Zcitlivění dlaňové části ruky pro pozdější úchop.

Nácvik klíšťového a špetkového úchopu.

Masáže zad a končetin pro lepší prokrvení těla, prevence tvorby proleženin.

Reflexní masáže plosek nohou.

Stabilizace sedu, posilování zádových svalů.

Uvolňování kontraktur na dolních končetinách.

Využívání speciální židle, stolu s náklonou deskou, speciálního psacího náčiní.

Cvičení v kuličkovém bazénu.

Cvičení s rehabilitačními míči a polohovacími kostkami.

Škola může organizovat rehabilitační pobyty v přírodě s odborným zdravotnickým dohledem.

Závěr:

Rehabilitační vzdělávací program pomocné školy nabývá účinností dnem 1. září 2003

JUDr. Petra Buzková, v.r.

ministryně